

rihi Selçuklular Devri adlı eserini eleştirmekte, kaynakları yanlış değerlendirecek Dânişmendoğulları'nın kurucusu Ahmed Dânişmend'i Ermeni gibi gösteren görüşlerini aynı kaynaklara dayanarak çürütmektedir. 13. *Türklerle Hind Avrupalıların Menşe' Birliği* (I-II, İstanbul 1935-1936). Dânişmend bu kitabında Türkler'in Hint-Avrupa ırkına mensup olup olmadığını tartışmaktadır. I. ciltte, muhtelif dinlerin kutsal kitaplarında, hadislerde, tarihlerde ve edebî metinlerde geçen Türk tiplerini diğer milletlerle karşılaştırarak Türkler'in de Ârî ırktan olduğunu ileri sürmekte, II. ciltte Güneş-Dil Teorisi'nden hareketle Türk diliyle Hint-Avrupa dillerini mukayese edip Türkçe'nin bu dil grubundan olduğunu ispat etmeye çalışmaktadır. Aynı dönemde daha ziyade *Ülus* gazetesinde çıkan yazılarıyla yüceltilen Güneş-Dil Teorisi ilim çevrelerinden birçok taraftar bulmuş, Dânişmend de bu gazetede yazdığı makalelerinde bu görüşü "tamamıyla orijinal" ve "sağlam temellere dayanmış" olarak nitelendirmiştir. Ancak Güneş-Dil Teorisi doğrultusunda kaleme alınan eserdeki görüşlerin ilmî bir değeri yoktur. 14. *Sadrazam Tevfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmî ve Hususi Vesikalara Göre 31 Mart Vak'ası* (İstanbul 1961). 31 Mart Vak'ası konusunda bir belge niteliğinde olan bu eserdeki belgelerin çoğu orijinalleriyle birlikte yayımlanmıştır.

İsmail Hami Dânişmend sözlük çalışmalarıyla da önemli hizmetler yapmıştır. Özellikle 1930'lu yıllarda tek başına veya başkalarıyla birlikte bu konuda hazırladığı eserler şunlardır: *Türkçe-Osmanlıca-Fransızca Sözlük* (İstanbul 1935); *Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Klavuzu* (Reşat Nuri, Ali Süha ve Nurullah Ataç ile birlikte; I-III, İstanbul 1935); *Osmanlıca-Türkçe-Fransızca Sözlük* (İstanbul 1936); *Fransızca Kıyasî ve Gayr-ı Kıyasî Fiiller* (Ali Süha ile birlikte; İstanbul 1936); *Tarih ve Coğrafyaya Ait Değişik İsimler Lügatı* (İstanbul 1937).

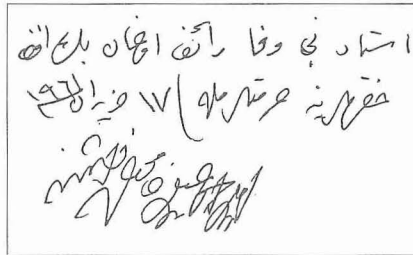
İsmail Hami Dânişmend'in güçlü bir yönü de şairliğidir. Şiirlerini bazan gerçek adıyla, bazan da Muhtî veya Râbia Hatun mahlaslarıyla yazmıştır. Bu şiirlerde derin romantik bir aşk duygusu hâkimdir. Âzerî ağzına yakın bir söyleyişle kaleme alınan bu şiirler yıllarca elden ele dolaşarak değişik kesimlerden okuyucuların hayranlığını kazanmıştır. Râbia Hatun mahlasıyla yazdığı şiirlerinden bir kısmı 1947 yılı ilkbaharından iti-

baren *Aile* mecmuasında yayımlanınca İstanbul basınında bir tartışma başlatılmış, Râbia Hatun'un tarihî ve edebî şahsiyeti, devri ve şiir dilinin eskilik derecesi üzerinde çeşitli görüşleri sürülmüştür. Özellikle Haziran 1948'den itibaren *Hürriyet* gazetesindeki yazılarına konunun üzerine giden Nihad Sâmî Banarlı, Râbia Hatun adlı bir şaire atılmış gibi gösterilen bu şiirlerin dil ve üslup bakımından eski olmadığını ve Türk edebiyatı tarihinde bu isimde bir kadın şairin bulunmadığını açıklar. Banarlı'ya Şevket Rado cevap verir. Bu şekilde başlayan tartışmaya daha sonra İsmail Habip, Semih Mümtaz, Bedii Faik, Abdülkadir Karahan, Halit Fahri Ozansoy başta olmak üzere devrin tanınmış başka yazarları da katılır. Tartışmanın sonunda Râbia Hatun mahlasının önce Nazan Dânişmend'e ait olduğu söylenirse de elli bir kıtadan meydana gelen bu şiirler bir süre sonra İsmail Hami Dânişmend'in bir açıklaması ile birlikte *Rabia Hatun Şiirleri* adıyla bir kitapçıkta toplanır (İstanbul 1961), böylece şiirlerin ona ait olduğu ortaya çıkar.

Dânişmend'in Batı dillerinden yaptığı tercümelemlerin bir kısmı yayımlanmıştır. Cornille'den çevirdiği *Seyyid* ile (İstanbul 1938) *Nikomede* (İstanbul 1938), Molière'den tercüme ettiği *Cimri* (Ankara 1943) ve *Hastalık Hastası* (Ankara 1943) bunlardandır.

İsmail Hami Dânişmend, ilmî ve medenî cesaretiyle her konunun üzerine giden bir karaktere sahipti. Kitap ve makalelerinde sade ve akıcı bir üslup kullanmış, bundan dolayı Türkiye'de en çok okunan yazarlardan biri olmuştur. Her cumartesi tanınmış şair, edip ve muharrirler Dânişmend'in evinde toplanarak çeşitli konularda tartışmalar yaparlardı.

İsmail Hami Dânişmend'in el yazısı ve imzası

BİBLİYOGRAFYA :

Dânişmend, *Kronoloji*, IV, 463, 470; Rahmi Apak v.dğr., *Batı Cephesi*, Ankara 1965, s. 23; Uluğ İğdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara 1969, s. 59, 65; Tahsin Demiray, "İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi ve Müellifi Hakkında" (Dânişmend, *Kronoloji* içinde), İstanbul 1971, I, s. VI-XI; Mehmet Kaplan, *Şiir Tahlilleri II: Cumhuriyet Devri Türk Şiiri*, İstanbul 1984, s. 402-404; Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, İstanbul 1983, I, 123, 526-531, 560; Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, Ankara 1987, I, 124-134; Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Ankara 1988, I, 237-252; *Minber*, sy. 36, İstanbul 7 Kânunuevvel 1334 (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 60); *Memleket*, İstanbul 10 Şubat - 14 Ağustos 1335 (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. 68); *İrâde-i Milliye*, Sivas Eylül 1919 (Hakkı Tarık Us Ktp., nr. 36); İsa Kocakaplan, "Edebiyatımızda Râbia Hatun Skandalı", *Türk Edebiyatı*, sy. 216, İstanbul 1991, s. 41-47; Rekin Ertem, "Güneş-Dil Nazariyesi", *TDEA*, III, 409-413; "Dânişmend, İsmail Hâmi", a.e., II, 192; *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, İstanbul 1983, III, 1639; *ABR.*, VI, 596.

CEVDET KÜÇÜK

DÂNİŞMEND GAZİ

(ö. 477/1085 [?])

**Dânişmendli hânedanın
kurucusu ve ilk hükümdarı
(1071-1085).**

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Kaynaklarda adı Melik-i Muazzam Dânişmend Ahmed Gâzî (Taylû) b. Ali et-Türkmânî şeklinde geçmekte olup etnik menşei hakkında değişik görüşler ileri sürülmektedir. Fetih menkıbelerinden oluşan ve tarihî kaynak olmaktan ziyade destanî bir roman mahiyeti arzeden *Dânişmendnâme*'de, Malatya Emiri Ömer'in kızıyla evlenen Ali b. Mızrab'ın oğlu olarak dünyaya geldiği ve asıl adının Ahmed olduğu, Battal Gazi'nin torunu Sultan Turasan ile arkadaşlık ettiği, ondan gündüz savaşçılık öğrendiği, geceleri de dinî ilimler tahsil ederek âlimlik mertebesine ulaştığı ve bundan dolayı da kendisine "Dânişmend" denildiği ifade edilmektedir. Yine aynı kaynaktan, Dânişmend ile Turasan'ın gördükleri bir rüya üzerine 360 (970-71) yılında Eyyüb b. Yunus ile Süleyman b. Nu'mân'ı, Abbâsî halifesinden cihad için izin almak üzere Malatya'dan Bağdat'a gönderdikleri, halifenin Melik Ahmed (Dânişmend Gazi) ile Turasan adına menşur yazdırdığı, hazine ve hil'atlarla birlikte Battal Gazi ve Ebû Müslim'in sancağını verip kendilerini gazâyâ teşvik ettiği, onların da bu

DÂNİŞMEND GAZİ

izin üzerine Anadolu'da Rumlar'la cihad başladıkları, daha sonra Çavuldur Çaka, Hasan b. Meşiyya, Eyyüb b. Yunus, Süleyman b. Nu'mân, Kara Doğan, Kara Tegin gibi beylerin de kendilerine katıldıkları, harabe haline gelmiş olan Sivas Kalesi'ni ele geçirdikleri, burayı tamir ederek bir gazâ merkezi olarak kullandıkları ve civardaki şehirleri fethettikleri anlatılmaktadır. Ayrıca Sultan Tursan'ın İstanbul'u fethetmek üzere çıktığı bir sefer sırasında şehid düşmesi üzerine Dânişmend Gazi'nin Çankırı, Kastamonu, Gerede taraflarına sefer yaptığı, daha sonra Yeşilirmak havzasının fethiyle meşgul olduğu Yankoniya (Çorum), Sisiya (Gömenek), Dokiya (Tokat), Karkariye (Zile), Harsanosiya (Niksar) gibi şehir ve kaleleri ele geçirdikten sonra Niksar'da vefat ettiği, türbesinin de orada olduğu ifade edilmektedir. *Dânişmendnâme*'yi gerçek bir vekâyî'nâme gibi kaynak olarak kullanan Cenâbî ve diğer bazı Osmanlı tarihçileri de aynı bilgileri tekrarlamaktadırlar. Ancak bunun bilinen tarihî gerçeklerle ilgisi olmadığı anlaşılmaktadır. 322 (934) yılından beri hıristiyan hâkimiyetinde olan Malatya'dan 360'ta (970-71) böyle bir mücahid kitlesinin çıkması mümkün olmadığı gibi kronolojik açıdan da buna imkân yoktur (ayrıca bk. DÂNİŞMENDNÂME).

Ortaçağ'ın en güvenilir tarihçilerinden İbnü'l-Esîr, Dânişmend'in asıl adının Taylû olduğunu, Türkmenler'e öğretmenlik yaptığını ve zamanla hükümdarlığa kadar yükseldiğini (*el-Kâmil*, X, 248); İbn Bîbî, Dânişmendli hânedanı hakkındaki rivayetlerin ihtilâflı olduğunu (*el-Evâmîrû'l-âla'iyye*, s. 11); Kerîmüddin Aksarâyî, Dânişmend'in Malazgirt Zaferi'nden sonra Niksar, Tokat, Sivas, Elbistan ve civarını ele geçirdiğini (*Müsâmeretü'l-ahbâr*, s. 17); Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî de onun Malazgirt Savaşı'na katılan ve zaferin kazanılmasında önemli rol oynayan kumandanlardan biri olduğunu (*Câmi' u't-tevârih*, s. 33-34) söyler. Diğer Farsça eserlerde de Malazgirt Zaferi'nden sonra Kayseri, Tokat, Sivas, Amasya ve Niksar'ın Dânişmend Gazi'ye tahsis edildiği, onun bu bölgeyi fethederek oraya yerleştiği belirtilmektedir.

Albertus Aquensis, I. Haçlı Seferi tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan eserinde Dânişmend Gazi'den "Türk hükümdarı Donimannus" (*Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione IRHC Occ.* içinde), IV-VII/28, s. 525), XII. yüzyılda yaşayan bir başka Haçlı seferi tarihçisi ve Sür

başpiskoposu olan Willermus Tyrensis de "kudretli Türk emiri Dânişmend" (*A History of Deeds Done Beyond the Sea*, s. 411-412) diye söz ederek Dânişmendliler'in Türk asıllı bir hânedan olduğunu açıkça ortaya koymaktadırlar.

Dânişmend Gazi'nin çağdaşı Ermeni tarihçisi Urfalı Mateos ise eserinin bir yerinde onun menşe itibarıyla Ermenistanlı (Ermenistan'da doğmuş) veya aslen Ermeni olduğunu (*Urfalı Mateos Vekâyî-nâmesi*, s. 225) söylerken başka bir yerinde ondan "Sivas'ın ve bütün Rum memleketinin sahibi bulunan İranlı Emîr Dânişmend" (*a.g.e.*, s. 205) şeklinde bahsederek menşe hakkında çelişkili bilgi vermektedir. XIII. yüzyılın Ermeni tarihçilerinden Vardan da muhtemelen Urfalı Mateos'u kaynak olarak kullandığı için aynı bilgileri tekrarlamaktadır (*İÜ Ed.Fak. Tarih Semineri Dergisi*, I, 188).

Süryânî Mihail, "Tanouşman (Danışman) adlı bir Türk emîri Kapadokya'ya saldırıp Sivas, Kayseri ve şimal mintikalarına hâkim oldu" (*Süryânî Keşiş Mihail'in Vekâyî-nâmesi*, II, 30), Ermenice nüshada ise, "Alparslan zamanında Danışman adlı bir emîr Türkler'in arasından çıkıp Kapadokya memleketine geldi; Sivas ve Kayseri'yi zaptedip memleketi hâkimiyet kurdu; Danışman hânedanının başlangıcı böyle oldu" (*a.g.e.*, II, 31-32) diyerek onun Türk asıllı bir emîr olduğunu ifade etmektedir.

Bizans tarihçilerinden Niketas Khoniates, Dânişmendli Melik Muhammed'den bahsederken "Persarmenyalı Tonismannios" (s. 18) adını kullanmaktadır. Persarmenie kelimesi eskiden Azerbaycan'ı ifade ederdi (Dânişmend, s. 51-52). Niketas eserinin bir başka yerinde de (s. 32) Bizans şehirlerinin en tehlikeli düşmanı, cesur ve dik başlı kimseler olan Dânişmendliler'in aslen Arsakiler (m.ö. 250 - m.s. 225 tarihleri arasında İran'da hüküm süren Eşkâniyân) hânedanına mensup bulunduğunu belirtir. İbn Hamdûn ile (*Tevârîhu's-sinîn*, vr. 156^a) İzzeddin İbn Şeddâd ise (*el-A'lâku'l-hâfire ft zikri umerâ' i's-Şâm ve'l-Cezîre*, I, vr. 66^a) Dânişmend Gazi'nin Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah'ın dayısı olduğunu söylerler.

Kaynaklardaki bilgilerden anlaşıldığına göre Azerbaycan'da Arrân ve civarında yaşayan bir Türkmen ailesine mensup olan Dânişmend Gazi, hem Türkmenler'e muallimlik yapıyor hem de Türkmen emîrleriyle beraber kâfirlere karşı cihad ediyordu. Sultan Alparslan'ın 66

(1064) yılında çıktığı Kafkasya seferi sırasında diğer Türkmen beyleriyle ordugâha giderek Selçuklu ordusuna yol gösterdi. Bu tarihten itibaren Sultan Alparslan'ın hizmetine girdi; bilgeliği, cesareti, yiğitliğiyle onun dikkatini çekti ve en güvenilir emîrleri arasında yer aldı. Malazgirt Savaşı'na da katılarak zaferin kazanılmasında tavsiyeleriyle mânevî bakımdan önemli rol oynadı. Nitekim Sultan Alparslan, barış teklifinin Bizans İmparatoru Romanos Diogenes tarafından reddedilmesi üzerine Artuk, Saltuk, Mengüçük, Dânişmend, Çavlı ve Çavuldur adlı emîrleriyle yüksek bir yerden Bizans ordugâhını gözetledikten sonra savaşla ilgili olarak onların görüşlerini sormuş, bunun üzerine Dânişmend o günün çarşamba olduğunu, bugünü ve yarını silâhları hazırlamakla geçirip elbiseleri temizleyerek zemzemle yıkanmış kefenleri hazırladıktan sonra cuma günü hatiplerin minberlerde, "Yâ rabbi, İslâm ordularını mansur ve muzaffer eyle!" diye dua ettikleri zaman ihlâsla tekbir getirip düşman üzerine saldırılması gerektiği tavsiyesinde bulunmuş ve, "Eğer şehitlik mertebesine erişirsek bu ne güzel mükâfât!" (el-Kehf 18/31); "Ve eğer galip ve muzaffer olursak bu ne büyük başarıdır!" (et-Tevbe 9/11) meâlindeki âyetleri okuyarak moral kaynağı olmuştu. Bütün beyler Dânişmend'in fikrini beğenip geri dönmüşler, kararlaştırılan zaman gelince tekbir getirip düşmanın üzerine saldırarak galip gelmişlerdi (Reşîdüddin, s. 33-34).

Bazı tarihçiler kalem erbabının kumandan olamayacağını, Dânişmend Gazi'ye sadece okuma yazma bildiği için Dânişmend denildiğini söylerlerse de zaman zaman başka örnekleri de görüldüğü gibi Dânişmend Gazi'nin hem âlim hem de mücahid vasfını haiz müstesna şahsiyetlerden biri olduğu kabul edilebilir.

Sultan Alparslan'ın savaşa katılan emîrlere Anadolu'da fetihlerde bulunmalarını istemesi ve fethedecekleri yerlerin kendilerine iktâ edileceğini bildirmesi üzerine zaferden sonra fetihlere giren beyler arasında Dânişmend Gazi de vardı. XII. yüzyıl müelliflerinden Zahîrüd-din Nisâbü'rî, Malazgirt Zaferi'nin ardından Sultan Alparslan'ın Erzurum ve civarını Saltuk Bey'e; Mardin ve Harput yörelerini Artuk Bey'e; Erzincan, Kemah ve Şebinkarahisar'ı Mengüçük Gazi'ye; Maraş ve civarını Emîr Çavuldur'a; Sivas, Tokat, Amasya ve Kayseri'yi de Dânişmend Gazi'ye iktâ ettiğini söyler (*Selçuk-*

nâme, s. 25). Sultan Alparslan'ın, fethe-deceği yerleri vergiden muaf tutacağı, Dânişmendogulları'nı hiçbir şekilde hu-zursuz etmeyeceği ve herhangi bir mü-kellefiyet yüklemeyeceği, Selçuklu hâ-nedanına mensup şehzadelerin de onun ülkesine müdahale etmeyeceği taahhü-dünde bulunduğu Dânişmend Gazi, za-ferden sonra kendisine iktâ edilen ve Malazgirt seferi esnasında Bizans İmpa-ratoru Romanos Diogenes tarafından tahrip edilen Sivas'ı fazla bir mukave-metle karşılaşmadan ele geçirerek Dâ-nişmendli hânedanını kurdu (1071). Da-ha sonra Sivas'ı bir üs olarak kullanıp Çaka, Turasan, Kara Doğan, Osmancık, İl-tegin ve Kara Tegin adlı emirleriyle Amas-ya, Tokat, Niksar, Kayseri, Zamantı, El-bistan, Develi ve Çorum'u zaptetti ve Dâ-nişmendli topraklarına kattı.

Hayatı cihad ve fetihlerle geçen Dâ-nişmend Gazi'nin ölüm tarihi de kesin olarak belli değildir. Süryânî Mihail onun 1085'te Kapadokya'ya hâkim olduğunu söylemektedir (Süryânî Keşiş Mihail'in Vekâyi'nâmesi, II, 30). Dânişmend Gazi'nin oğlu ve halefi Gümüştegin Gazi'nin Anadolu Selçuklu hükümdarı Süleyman Şah'ın ölümünden (479/1086) sonra Ana-dolu'daki bazı yerleri ele geçirdiğine dair bilgiler ve ona ait sikkeler (Ahmed Tev-hid, s. 84-85) dikkate alınırsa Dânişmend Gazi'nin 477'de (1085) vefat ettiği söy-lenebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hamdûn, *Tevârîhu's-sinîn*, TSMK, III. Ahmed, nr. 2981, vr. 156*; A. Cornnèna, *The Alexiad* (trc. E. A. S. Dames), London 1928, s. 277, 316; N. Khoniates, *Historia Die Krone der Komnenem Die Regierungzeit der Kaiser Johannes und Manuel Komnenos (1118-1180) aus dem Geschichtswerk Niketas Choniates Byzantinische Geschichte Schreiber* (trc. Fikret Işiltan), TTK Ktp., s. 18, 32, 51-52; A. Aquen-sis, *Liber Christianae Expeditionis pro Ereptione, Emundatione et Restitutione Sanctae Hierosolymitane Ecclesiae* (RHC Occ. içinde), IV-VII/28, s. 525; Süryânî Mikhail, *Khronik* (1166-99): *Süryânî Keşiş Mihail'in Vekâyi'nâmesi* (trc. H. D. Andreasyan), TTK Ktp., II, 30-33, 38, 46-49; W. Tyrensis, *A History of Deeds Done Beyond the Sea* (trc. E. A. Babcock — A. C. Krey), New York 1943, s. 411-412; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil* (trc. Abdülkerim Özeydin), İstan-bul 1987, X, 248; Sibî İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân* (RHC Or. içinde), III, 2, 522; İbn Bîbî, *el-Evâmirü'l-'alâ'iyye*, s. 11; İbn Şeddâd, *el-A'lâ-ku'l-haîre ft zikri umerâ'iş-Şam ve'l-Cezî-re*, TSMK, Revan Köşkü, nr. 1564, I, vr. 66*, 159*; Reşidüddin, *Câmi'u'l-tevârîh* (nşr. Ahmed Ateş), Ankara 1960, s. 33-34, 38; Aksarayî, *Müsâme-retü'l-ahbâr*, s. 17; Zahirüddin Nisâbüri, *Selçuknâme*, Tahrân 1332 hş., s. 25; *Urfalı Mate-os Vekâyi-nâmesi* (952-1136) ve Papaz Gri-gor'un *Zeyli* (1136-1162) (trc. H. D. Andreas-

yan), Ankara 1987, s. 204-206, 225; Gaffârî, *Târîh-i Cihânârâ* (nşr. Müctebâ Mînovî), Tah-rân 1343 hş., s. 132; Cenâbî, *el-'Aylemü'z-zâ-hir*, Ragıp Paşa Ktp., nr. 983, vr. 444^b-445^a; Müneccimbaşı, *Sahâfü'l-ahbâr*, II, 575-576; Ahmed Tevhid, *Meskûkât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*, İstanbul 1321, s. 84-85; İsmail Hakkî [Uzunçarşılı], *Kitâbeler*, İstanbul 1345, s. 43-45; a.mlf., *Sivas Şehri*, İstanbul 1928, s. 17-18; Mükrîmin Halil Yınanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I: Anadolu'nun Fethi*, İstanbul 1944, s. 89-103; a.mlf., "Dânişmendliler", *İA*, III, 468-470; İsmail Hamî Danişmend, *Türk Tari-h Kurumu Başkanlığına Açık Mektup*, İstan-bul 1945, s. 1-66; Zeki Velidî Togan, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, İstanbul 1946, s. 188-189; I. Melikof, *La Geste de Melik Danişmend: Etu-de Critique du Danişmendnâme*, I-II, Paris 1960; a.mlf., "Gazi Melik Danişmend et la Con-quête de Sivas", *Selçuklu Araştırmaları Der-gisi*, IV, Ankara 1973, s. 187-195; a.mlf., "Dâ-nişmendliler", *ET* (İng.), II, 110-111; Cl. Cahen, "La première pénétration turque en Asie-Mineure", *Turcobyzantina et Oriens Christi-anus*, London 1974, s. 46-49; a.mlf., *Osmanlı-lardan Önce Anadolu'da Türkler* (trc. Yıldız Moran), İstanbul 1979, s. 93, 96-97, 99, 103, 207; a.mlf., "Türkler'in Anadolu'ya İlk Giri-şi", *TTK Belleten*, LI/201 (1987), s. 1412-1413, 1422-1425; Osman Turan, *Selçuklular Zama-nında Türkiye Tarihi*, İstanbul 1984, s. 112-132; Ali Muhammed el-Gâmidî, *el-Mücâhidü'l-müslim Gümüştekin b. Dânişmend, Baçalü'l-intişârâtü'l-'alâ 'ale's-saltbiyyîn*, Taif 1411, s. 12-13; A. D. Mordtmann, "Die Dynastie der Danischmende", *ZDMG*, XXX (1876), s. 467-474; Vardan, "Türk Fütuhâtı Tarihi" (trc. H. D. Andreasyan), *İÜ Ed.Fak. Tarih Semineri Dergisi*, I, İstanbul 1937, s. 188; M. Fuat Köp-rülü, "Anadolu Selçuklular Tarihinin Yerli Kaynakları", *TTK Belleten*, VII/27 (1943), s. 425-430; Şükrü Akkaya, "Kitâb-ı Melik Dâ-nişmend Gazi: Dânişmendnâme", *DTCFD*, VIII (1950), s. 131-144; Faruk Sümer, "Malazgirt Savaşı'na Katılan Türk Beyleri", *Selçuklu Araştırmalar Dergisi*, IV, Ankara 1973, s. 205; J. H. Mordtmann, "Dânişmandiya", *ET*, II, 913-914.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

DÂNİŞMENDLİLER

1071-1178 yılları arasında
Sivas, Tokat, Amasya,
Kayseri, Malatya ve civarlarında
hüküm süren Türkmen hânedanı.

Hânedanın kurucusu, Azerbaycan'da yaşamış bir Türkmen âilesine mensup olan ve 456'da (1064) Sultan Alparslan'ın hizmetine girerek onun en gözde emir-leri arasında yer alan Dânişmend Gazi'dir. Malazgirt Savaşı'na katılan Dâniş-mend Gazi, zaferden sonra kendisine ik-tâ edilen Sivas'ı fethederek Dânişmend-li hânedanının ilk çekirdeğini teşkil et-miş (464/1071), daha sonra burayı bir merkez olarak kullanıp maiyetindeki emirlerle Amasya, Tokat, Niksar, Kayse-ri, Zamantı, Elbistan, Develi ve Çorum'u zaptederek Anadolu'da kurulan ilk Türk-men beyliklerinden birinin temellerini atmıştır.

Dânişmend Gazi'nin ölümünden son-ra yerine geçen oğlu Gümüştegin döne-minde hânedan giderek daha da güçlen-di. Anadolu ve Suriye Selçukluları arasın-daki mücadelelerden faydalanarak hâ-kimiyet sahasını genişleten Gümüştegin, Bizans ve özellikle Haçlılar ile yapılan sa-vaşlarda Anadolu Selçuklu sultanının müttefiki olarak önemli rol oynadı. Haç-lılar'ın İznik'i kuşatması (Mayıs 1097) sı-rasında Dânişmendliler'in de ele geçire-mek istediği Malatya'nın muhasarası ile uğraşan Anadolu Selçuklu Sultanı I. Kılı-carslan'ın kuşatmayı kaldırıp İznik'e ha-reketi ve güçlü Haçlı ordusu karşısında tutunamaması üzerine ona yardıma ko-ştu. Kayseri Emiri Hasan'ın da katıldığı müttefik Türk kuvvetleri 17 Receb 490

Dânişmend
Gazi'nin
Anadolu
Selçuklu
Sultanı
Süleyman
Şah'ın dayısı
olduğunu
gösteren
iki belge

(İbn Hamdûn,
Tevârîhu's-sinîn,
TSMK, III. Ahmed,
nr. 2981, vr. 156*;
İbn Şeddâd,
el-A'lâku'l-haîre,
TSMK, Revan Köşkü,
nr. 1564, vr. 159*)

